

...І СЛОВА БЫЛО Ў ПАЭТА

АЛІНА САБУЦЬ ПРА СУЧАСНАСЦЬ
БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Тамара МАЗУР
Фота Аляксея БІБІКАВА

У адзін з выхадных дзён кастрычніка ў Гродне выдалася надзвычай цудоўнае надвор'е. Гараджане міжволі суцішвалі крокі, зачараваныя пяшчотнымі промнямі сонца і першай пазалотай дрэў. Асабліва каля помніка Янку Купалу перад будынкам Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта, у Швейцарскай даліне, паблізу Дома-музея Элізы Ажэшкі і ў парку Жылібера, на шляху да музея Максіма Багдановіча.

«Літаратурнае трохзор'е» – так называе гэтую мясціну наша суразмоўца Аліна Эдмундаўна Сабуць, дацэнт кафедры беларускай філалогіі ГрДУ імя Янкі Купалы, кандыдат філалагічных навук, паэтэса, член Саюза пісьменнікаў Беларусі. У яе скарбонцы больш за дзве сотні літаратуразнаўчых публікацый, некалькі дзясяткаў энцыклапедычных артыкулаў, чатыры вучэбна-метадычныя дапаможнікі і інш. Закончыла філалагічны факультэт ГрДУ імя Янкі Купалы і аспірантуру Інстытута літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі.

Сёлета Аліна Сабуць стала лаўратам Нацыянальнай літаратурнай прэміі ў намінацыі «Лепшы твор літаратурнай крытыкі і літаратуразнаўства» за кнігу «Літаратурныя дыялогі: мастацкія пошукі беларускай літаратуры XX-XXI стагоддзяў». І каб вы ведалі, як узнёсла і прыгожа яна апавядала пра сучасную беларускую літаратуру падчас прагукі па знакавых мясцінах нашага горада!

– У нас ёсць цудоўная традыцыя пачынаць праграмныя лекцыйныя заняткі са студэнтамі-філолагамі менавіта тут, каля помніка Янку Купалу, – пачала свой аповяд Аліна Эдмундаўна. – Мы заўсёды прыходзім сюды з кветкамі і кожны раз перш-наперш чытаем зварот шляхетнага беларускага паэта да моладзі, занатаваны на помніку:

*Мілая моладзь, слаўная моладзь,
Нашай бязмежнай краіны!
Гора і моры можаш ты здолець,
Сэрцам расплавіць ільдзіны.*

Сучаснай моладзі блізкія і зразумелыя гэтыя словы, бо ў іх ёсць заповітнае пакліканне ў будучыню. Пасля, узнёслыя і акрыленыя, мы вяртаемся ў будынак універсітэта, падымаемся наверх да вітрынных калон выставы, прысвечанай Янку Купалу, затым – у бібліятэку. І праз пару дзён некалькі дзяўчатак-філалагінь, не па заданні, а па ўласным жаданні прысылаюць мне вершы пра Купалу-класіка, Купалаву Беларусь. Менавіта яны і падахвоцілі мяне, каб зацвердзіць у вучэбнай праграме штогод напісанне эсэ «Мой Янка Купала» і пабудзіць сваіх студэнтаў-выхаванцаў да выказвання ўласных пачуццяў. Хочацца зазначыць, што нашы студэнты ганарацца прыналежнасцю і да Купалаўскай alma mater, і да ўсяго беларускага, з гонарам кажуць: «Мы – купалаўцы!» Дарэчы, сюды, да помніка Янку Купалу, прыходзяць і нашы выпускнікі, атрымаўшы дыпламы аб вышэйшай адукацыі, яны ж ідуць сюды і са сваімі каханымі перад замацаваннем шлюбу. Усё гэта вельмі кранальна.

– Вы выкладаеце філасофію літаратуры, гісторыю беларускай літаратуры пачатку XX стагоддзя, беларускую літаратуру ў кантэксце сусветнай і інш. Якія вершы беларускіх паэтаў найбольш вядомыя за межамі Беларусі?

– Па колькасці перакладаў на розныя замежныя мовы лідзіруюць нашы класікі: Янка Купала, Максім Багдановіч, Якуб Колас.

Сённяшні сусвет можа выратаваць толькі наша гуманнасць, узаемаразуменне паміж людзьмі. Тое, пра што пісалі класікі, прагназавалі-завяшчалі, не страчвае сваёй актуальнасці і сёння. Згадаем, напрыклад, словы, якія паслаў у будучыню Максім Багдановіч у далёкім 1915 годзе:

*Я хацеў бы спаткацца з Вамі на вуліцы
У ціхую сінюю ноч*

І сказаць:

*«Бачыце гэтыя буйныя зоркі,
Ясныя зоркі Геркулеса?*

Да іх ляціць нашае сонца,

І нясецца за сонцам зямля.

Хто мы такія?

Толькі падарожныя, – папутнікі сярод нябёс.

На што ж на зямлі

Сваркі і звадкі, боль і горыч,

Калі ўсе мы разам ляцім

Да зор?»

Між іншым, немалаважны той факт, што Максім Багдановіч пры жыцці, у свой час, быў не для ўсіх зразумелы і нават не прыняты многімі «нашаніўцамі». Ён звяртаўся, і я пераканана ў гэтым, у будучыню, да тых інтэлектуалаў, хто і сёння шукае «красу і светласць». Таму так кранальна пісаў: «Я хацеў бы спаткацца з Вамі...». Звяртаўся да ўсіх і кожнага, заклікаў да паразумення паміж людзьмі, жадаў жа і сам быць пачутым...

Заўсёды кажу сваім студэнтам, што ў тэксце сапраўднага мастацкага твора заўсёды хаваецца падтэкст, які трэба расшыфраваць, расказзіраваць. Важна ўспрымаць не толькі тое, што ў радках, але і паміж імі. Памятаеце, як у Янкі Купалы пачынаецца адна з паэм («Магіла льва»): са спакушальнага закліку да чытача самому разважаць, ацэньваць: «Пачнём дакапывацца самі // разгадкі нашых крыўд і бед...»

Місія літаратуры – абуджаць добрыя, светлыя, сапраўдныя пачуцці. Пераўвасобіць чалавека разумнага ў чалавека гуманнага. Нездарма ж уся літаратура – пра чалавека і для чалавека. Дабро, ісціна (праўда), краса – крытэрыі мастацкасці, таму гэтыя каштоўнасці павінны «прачытвацца» найперш праз думкі, пачуцці – перажываць і пражываць душою чытача. У сапраўднай мастацкай літаратуры праўда адна: яна не можа быць вялікай ці малой...

– Так, паэзія Максіма Багдановіча датычыцца кожнага, у ёй занатаваны законы сусвету. Але ці ёсць у яго пераемнікі ў нашым часе з такім касмічным светапоглядам?

– Багдановіч са сваім касмічным светапоглядам, сапраўды, застанецца Багдановічам назаўсёды. Разам з тым адзначу, што ў нашай сучаснай беларускай літаратуры ёсць шмат яго пераемнікаў. Іншая справа, што не хапае чытачоў, здольных успрыняць іх высокаінтэлектуальны светапогляд. Сучаснай мастацкай літаратуры бракуе сурамоўніцтва з чытачом. Гэта з аднаго боку. З другога – не хапае крытычных водгукі, «кульгае» сапраўдная, не хваласпеўная крытыка. Нават сярод саміх літаратараў сёння мала перазоваў, кантактаў, як гэта было ў ранейшыя часы. Мы мала чытаем адзін аднаго, мала абмяркоўваем выхад кніг, мала пішам пра сваіх жа калег. І ўвогуле, бракуе даўнейшай салоннасці...

– Многія любяць перачытваць старую добрую класіку. У чым сакрэт прыцягальнасці твораў мінулага стагоддзя? І ці ёсць беларускія паэты, творы якіх застануцца такімі ж маладымі ў будучым?

– Вядома, ёсць. Леанід Дранько-Майсюк – паэт чыстай красы. Не таму, што ў яго неверагодна многа твораў пра жанчын і кветкі, а таму што яго паэзія інтэлектуальна-адухоўленая. Па-свойму, у паэтычна-філасофскай прасторы, мне бачыцца па-за часавым вымярэннем паэтычная філасофія Алеся Разанава. Яна заўсёды будзе ўніверсальнай, таму што таксама мае вельмі высокую духоўную арганізацыю радка, «вагу і шчыльнасць».

Згадваючы класікаў, хочацца нагадаць, што яны жылі пад гэтым небам, на гэтай зямлі. Як казаў наш вечна малады паэт зорак і неба Максім Багдановіч: «Добра быць коласам, але шчаслівы той, каму дадзена быць васільком. Бо нашто каласы, калі няма васількоў?» Інакш кажучы, навошта людзі без памкнення да прыгожага?..

– А калі ўзяць беларускую жаночую паэзію?

– У мяне тут асаблівы крытычны погляд: жаночая паэзія надзвычай ранімая і патрабавальная. Калі браць у філасофска-інтэлектуальным ракурсе, то мне імпануе мастацкі почырк Людмілы Рублеўскай. Асабліва спакушае яе рамантызм з гістарычнай падсветкай.

Таксама даспадобы жаночая паэзія Вольгі Русілкі. Яна піша вельмі спавадальна, ёміста і адначасова даступна, не мудрагеліста, проста. І ў гэтым «проста» закладзена вялікая энергетыка. Напрыклад, яе ж: «Да мяне прытулілася слова...». Сёлета я прачытала яе літаратурнаўчучую кнігу «Палескі дзівасіл» (прысвечана У. Гніламёдаву). Падкупляе спавадальная шчырасць, балесная мова перажытага.

– Як успрымаюцца сучаснымі студэнтамі Вашы заняткі па такой складанай дысцыпліне, як філасофія літаратуры?

– Ёсць філасофская лірыка, а я кажу: давайце яшчэ разгледзім паэтычную філасофію. Гэта роздум пра тое, наколькі аўтар здолее падштурхнуць героя самавыявіцца, пазнаць свет і сябе ў гэтым свеце. Або, як казалі гарэцкаўскія героі-думаннікі, героі-эстэты: «Аджуль усё і што яно?» Кажу сваім слухачам, што іх прафесійная місія ў тым, каб перш-наперш пазнаць сябе, і толькі пасля гэтага перадаваць веды выхаванцам. Таму часам пытаюся ў іх: «Ці часта вы рамаўляеце самі з сабой для самапазнання? Вам здаецца, што вы ведаеце сябе, а насамрэч вас ведаюць больш вашы родныя, сябры, сяброўкі, знаёмыя. А самі вы ці ведаеце, на што здольныя? Якія нераскрытыя ўласныя рэсурсы?» Я імкнуся вучыць іх шукаць саміх сябе.

– Асабіста мне вельмі блізкая паэтычная філасофія прозы сусветна вядомай пісьменніцы Элізы Ажэшкі. Яна вельмі трапна і яскрава вымалёўвала характары сваіх герояў, правобразамі якіх былі вяскоўцы з нашай Гродзенічыны.

– У Элізы Ажэшкі надзвычай каларытнае, адметнае пісьмо. Яна вельмі ёміста, паэтычна ўзвышана назвала беларусаў, найперш – жанчын – у сваім нарысе «Людзі і кветкі над Нёманам». Умела ўбачыць у вобліку бліжняга духоўнасць – тое, што аздабляе гэты свет. У тым і прыцягальнасць яе вобразаў.

Свая, адметная жаночая філасофія ўвасаблення нашага гродзенскага краю ёсць і ў Цёткі (Элаізы Пашкевіч). Пра гэта, дарэчы, мала пішуць нашы літаратурнаўчучы, як і ўвогуле, пра кветкі, фларыстыку, арфічнасць беларускай паэзіі. Згадаем, як Цётка любіцца звычайнай вясковай дзяўчынкай (якімі толькі кветкамі-краскамі яе не адорвае!): «Ну і Кася, ну дзяцінка! // Як царэўна, як багіня! // Як нарцыса, як вяргіня!...» Яна змагла ўбачыць у звычайнай вясковай дзяўчыны маленькую мадонну. Змагла ўзвысіць яе.

Альбо, у тым жа вершы «Лета»: які цуд, якое шыкоўнае параўнанне: «Ну, не людзі! Дальбу, кветкі!» Праўда, адзначым, закладальніца беларускай паэзіі першая ж сказала на пачатку ХХ-га стагоддзя пра незайздроснае, бязмоўнае і «бескрылатае» становішча тагачаснай беларускай кабеты: «Ой, кабеты, ой, вясковы, // Ой вы, кветкі прызвяты! // Ой, лілейкі вы без мовы, // Ой вы, птушкі бескрылаты!»... Але пераканана, што наша зямлячка Цётка марыла бачыць людзей найпрыгажэйшымі кветкамі зямлі беларускай...

Я вельмі ўражана абмалёўкай партрэтаў жанчын, аздабленнем іх воблікаў кветкамі: якія яны ўзвышаныя «беларускія мадонны» і ў Элізы Ажэшкі, і ў Цёткі, нашай Алаізы, жанчыны-легенды Беларусі, найперш Гарадзенскага краю! Давайце захоўваць гэтую бласлаўёную традыцыю!

– Напрыканцы нашай гутаркі не магу не папрасіць Вас падзяліцца з чытачамі часопіса «Гродна» сваімі жаночымі вершамі. Як яны ў Вас нараджаюцца, дапамагаюць ці перашкаджаюць Вашай навуковай і выкладчыцкай працы?

– Адно не пярэчыць другому. Тыя ж «пакуты слова», толькі «выношваюцца» па-рознаму, мелодыя ў іх розная: навука патрабуе слова строгага, доказнага, лагічнага і абгрунтаванага; паэзія – сакавітага, эмацыйна-пачуццёвага, спавядальнага, шыкоўнага, багемнага... Так ці інакш, слова мае сваю энергетыку, грае рознымі гранямі. А зрэшты, творчасць – гэта і дар, і пакута: у сакральным і зямным вымярэнні. Як прызначанне педагога і паэта – і зорнае, і зоркавае...

«Пейзажы душы» ў жанчын і ранімыя, і непрадказальныя. Наўрад іх можна ўбачыць такімі, якімі хочам іх бачыць... Як сны ці цуды... Таму ў сваёй бажніцы, інтымна-спавядальнай, ачышчальнай, жыве і мая лірычная гераіня, якая часта пакутуе на «невмоўнае»:

Я – ТАКАЯ...

Усміхнуся восеньскім трызненнем,
Цешуся спакуснай цеплынёй,
Каюся пякучай мерзлатаю
За сваю самоту, холад, недавер.
Я – такая.
Іншай не ўявіш.
Я сама свая –
Прымі мяне такой
І ўратуй ад будучай напасці,
Свет Мой Ясны,
Ты – адзіны Мой.

* * *

Пачакай.
Паслухай.
Не карай.
З маіх вуснаў сарвецца «Бывай»
(так нясцерпна балюча
і стыла!) –
не душа адлятае
у рай,
не гарачая споведзь
астыла –
Гэта думак маіх небакрай
падхапіў –
і развясю злы вецер
на халодным
мяцежным свеце
ў пацеркі-слёзы,
у горкі адчай.
Не карай мяне,
не карай...

НЕ ТАЯ

Хачу, каб раніца свяцілася ў вачах,
Ды без тумана раніца не тая.
А снег мой сыпле, кружыцца, не тае...
Гараць ільдзінкі ў слязах адчаю.
Чакаю: тая я,
ды ўсё ж... не тая.

* * *

Божа, дапамажы...
Ізноў трызненне.
Ціхі падман.
Злое мігценне.
Ізноў туман.

Беражы, анёл, беражы
Забітых жаданняў
Сляды імжы,
Цьмяных дум міражы.

Дрыжачая цемень –
І ўскрай мяжы.
Пакаянне.
То пакаранне ці іспыт?

Божа, дапамажы... ■